

[B] **DE WONDERE WERELD VAN HET BOEKENVAK**

“Het boekenvak is een wonderde wereld”, zo begint Geert Joris, de huidige directeur van Boek.be (de overkoepelende organisatie voor het boek in Vlaanderen), zijn heldere overzichtsartikel over de Vlaamse boekensector van nu, opgenomen in de door Pierre Delsaerdts samengestelde bundel *De winst van de lezer*. Maar bestaat er in onze tijd nog wel zoiets als een boekenvak? Dat begrip herinnert aan de lang vervlogen periode dat het vak van drukker, uitgever en boekverkoper nog één vak was, het vak dat in de Lage Landen aanving met de roemruchte “wiegedrukker” Dirk Martens. Door de steeds snellere evolutie van de boekensector is het traditionele “boekenvak” gaandeweg uiteengevallen in een veelheid van complementaire professionele vaardigheden, die elkaar steeds minder lijken te kennen en te erkennen, al zijn zij nog steeds op elkaar aangewezen. Daar is de toenemende “branchevervaging” nog bijgekomen: het uitgeven en verhandelen van boeken door bedrijven van buiten de boekensector. De digitalisering zet de begrenzing van boekenprofessies nog verder onder druk. De sector zal zijn toegevoegde waarde bij de exploitatie van geschriften opnieuw moeten bewijzen; geen van de traditionele functies die door het “boekenvak” eeuwenlang werden vervuld lijken nog vanzelfsprekend.

Het is de grote verdienste van *De winst van de lezer* dat het blijft uitgaan van de onontbeerlijke complementariteit en samenhang van al die “vakken” en deelfuncties binnen de boekensector, niettegenstaande de overheersende neiging in de hedendaagse bedrijfskunde om daar geen rekening meer mee te houden. Geert Joris hanteert het aan de markteconomie ontleende begrip “waardeketen” of “waardenetwerk” van het boek. Wanneer de deelnemers aan dat netwerk zich maar bewust zijn van de samenhang van alle samenstellende schakels, kan de sector zich als geheel beter profileren en zal hij de positie van het boek, zowel in economisch als in cultureel opzicht, weer kunnen versterken of tenminste in stand houden.

De prikkelende titel van het boek verwijst naar een uitspraak van Dirk Martens in diens “woord aan de lezer” bij Erasmus’ *Vera Theologia*, in 1518 door Martens uitgegeven, zoals Pierre Delsaerdts in zijn

inleiding vermeldt. Martens schreef: “Niets verlaat mijn uitgeverij dat de koper minder winst brengt dan de verkoper. Koop dus, en we zullen er beiden baat bij hebben.” Een mooier devies voor de boekenwereld is nauwelijks denkbaar, al is en was de werkelijkheid reeds in Martens’ tijd vaak veel minder ideaal. Martens verzuchtte namelijk in datzelfde “woord aan de lezer”: “Anderen worden rijk door slechte boeken te drukken; ik geef alleen goede uit, maar slaag er ondanks mijn zuinigheid amper in om mijn gezin te voeden.” Ook dat is een realiteit van de boekenwereld: van goede boeken worden uitgevers en boekverkopers zelden rijk; het zijn de modieuze en triviale boeken die het meeste geld in het laatje brengen. Toch zijn het vooral de “goede boeken” die de basis vormen van de boekcultuur en van de maatschappelijke waarde van de boekensector. Geert Joris waarschuwt de lezer dat het boek “voor 80 procent uit economische aspecten bestaat en voor 20 procent een cultureel product is”. Het zijn juist die culturele aspecten die de boekenwereld een sociale meerwaarde verlenen, maar die kant van de zaak dient voortdurend bevochten te worden in een markt waarop de economische aspecten steeds zwaarder zijn gaan wegen.

De voornaamste onderdelen van de boekensector komen in een reeks puntige beschouwingen aan bod. Carlo Van Baelen, de ex-directeur van het Vlaams Fonds voor de Letteren, gaat in op de positie van auteurs. Zij staan aan het begin van de waardeketen, ook al werden auteurs voorheen nooit meegerekend bij het boekenvak. Van Baelen bespreekt summier zowel de relaties van auteurs met uitgevers, boekhandels en bibliotheken, alsook de economische, sociaalrechtelijke en fiscale aspecten van het auteurschap. Ook komt het letterenbeleid aan de orde. Van Baelen besluit met een waarschuwing voor de digitale toekomst: “De klassieke actoren: auteur, uitgever en tussenhandel zullen minstens partieel digitaler worden of anders, bij gebrek aan toegevoegde waarde, verdwijnen.” Ik vraag mij af of die dreiging wel ten volle geldt voor auteurs; auteurs zijn als creatieve professionals nu eenmaal veel minder afhankelijk van de evolutie van de techniek dan uitgevers en boekverkopers – dat heeft de geschiedenis van het gedrukte boek wel bewezen.

Kurt Van Damme en Hanne Jespers, beiden werkzaam voor Librius, het rechtenbureau van de

Vlaamse uitgevers, dragen een uitmuntend hoofdstuk bij over de hoofdzaken van het auteursrecht, waarin de voor boekenprofessionals meest relevante kwesties worden toegelicht. Zij constateren dat de kennis van het auteursrecht in het boekenvak beperkt is; dat lijkt mij een understatement. Zo wordt het door sommigen beschouwd als een relict uit het papieren verleden, “terwijl het net één van de motoren van een moderne kenniseconomie kan en moet zijn”.

Tim Seynaeve, uitgever bij Van In, bespreekt het vak van de educatieve, wetenschappelijke en informatieve uitgeverijen – de gebieden in het boekenvak die al grote digitale veranderingen hebben doorgemaakt. De dilemma’s van de nieuwe verdienmodellen, die moeten worden ontwikkeld, de problematieken van *open access*, *shareable content* en de veranderende eisen voor marketing en publiciteit, worden duidelijk uiteengezet.

De uitgeverijen van boeken voor het algemene publiek worden behandeld door Johan de Koning,

De Antwerpse Boekenbeurs.

directeur van Standaard Uitgeverij. Hij noemt deze uitgeverijspecialisatie “uitgeven in het donker”, omdat “de markt voor het publieksboek onvoorspelbaar [is] en moeilijk te beheersen”, terwijl “10 procent van de [uitgebrachte] boeken tegenwoordig zorgt voor 90 procent van de omzet”. Volgens De Koning zullen de uitgevers van de toekomst “een soort tovenaarsleerlingen” moeten zijn om de kansrijke manuscripten te selecteren en daar lezers voor te vinden. Te hopen valt dat die tovenaarsleerlingen dan niet de geest uit de fles laten ontsnappen, zoals hun al te eenzijdig ambitieuze voorgangers deden in het tijdperk van het bestsellerisme.

Vervolgens bespreken Guido De Smet (van Standaard Boekhandel) en Yvonne Steinberger (de bekende onafhankelijke boekverkoper in Brugge) de taken en strategieën in de boekhandel, De Smet vanuit de visie van de boekhandelsketen, en Steinberger als vurige pleitbezorger van de onafhankelijkheid. Beiden wijzen op de achilleshiel van het vak, dat kundig personeel met zowel culturele als commerciële interesse bijzonder moeilijk te vinden is, door het ontbreken van een gedegen vakopleiding. De Smet hamert op het voeren van een strategie die gericht is op rentabiliteit; Steinberger legt vooral de nadruk op eigenzinnigheid en een aantrekkelijk aanbod. Samen hebben zij gelijk.

De bundel wordt afgesloten met enkele hoofdstukken over generieke en infrastructurale voorzieningen, zoals het digitale bestelsysteem “Boekenbank” van Boek.be (uiteengezet door Annika Buysse); de collectieve boekpromotie (beschreven door Geertrui Schoeters); en de leesbevordering door de Stichting Lezen voor Vlaanderen (door de gedreven Majo de Saedeleer), waarna Jef Maes van Boek.be de toekomstverwachtingen voor het boek tracht te schetsen. Daarbij staat voor hem de digitalisering van het lezen centraal. Maes ziet die als een unieke kans voor het boekenvak om nieuwe markten te bereiken. Hij verwacht weliswaar nog niet het einde van het papieren boek, “maar het zal wel het digitale boek naast zich moeten dulden”. Het is opmerkelijk dat in toekomstvoorspellingen voor het boek, zoals die van Maes en vele anderen, zelden naar voren wordt gebracht dat juist het papieren boek, mits mooi vervaardigd als grafisch product, een buitengewone toegevoegde waarde zal

blijven bieden bij digitale producten, en daarmee kan het boekenvak zijn specifieke positie in de markt behouden die digigiganten als Google, Apple en Amazon niet kunnen afnemen. Het ziet er pas echt somber uit voor het boekenvak als het zijn expertise op het gebied van het gedrukte boek afdankt.

In een hopelijk tweede, herziene en uitgebreide druk van deze nuttige gids, zouden nog hoofdstukken kunnen worden toegevoegd over de steeds nauwere verwevenheid tussen de Vlaamse en Nederlandse boekenwereld, over de bibliotheekwereld die steeds dichter tegen het commerciële boekenvak aan komt te liggen, over het antiquariaat, en over openbare digitale databanken voor geschriften zoals de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.

Professor Pierre Delsaerd, de stuwende kracht achter de opleiding Informatie- en Bibliotheekwetenschap aan de Universiteit Antwerpen, die sinds jaren de cursus “Actuele vraagstukken van uitgeverij en boekhandel” organiseert, verdient lof voor het tot stand brengen van deze bundel. Dit boek is in feite de vrucht van de genoemde cursus.

Op zijn stimulerende inleiding is maar één aanmerking te maken. Hij schrijft dat *De winst van de lezer* “voor zover bekend het eerste in zijn soort” is, “althans voor wat het Nederlandse taalgebied betreft”. Hij zag blijkbaar het boek *Tussen schrijver en lezer. Een doorsnee van het boekenvak* (Groningen, 1984) over het hoofd. Die uitstekende bundel, vooral gericht op de toenmalige boekenwereld in Nederland, werd door de vroegere Frederik Muller Akademie samengesteld ten behoeve van de dagopleiding uitgeverij en boekhandel. En wat eerder, in 1963, verscheen bovendien de serie van tien thematische studieboekjes voor de cursussen van de Nederlandse koepelorganisatie VbbB (thans KVB), die eveneens een goede inleiding tot het boekenvak van die tijd vormde. Dat Delsaerd deze beide voorgangers van *De winst voor de lezer* niet lijkt te kennen valt hem nauwelijks aan te rekenen, want de professionele vorming van uitgevers en boekverkopers in Nederland, ooit een vanzelfsprekendheid, is sinds de jaren negentig steeds meer in de schaduw geraakt. De uitnemende Frederik Muller Akademie van weleer werd opgeheven toen de Hogeschool van Amsterdam een generieke dagopleiding voor media en informatiemanagement ging aanbieden; aanvankelijk werden daar ook de eigenaardigheden

van de boekenwereld onderwezen, maar die zaken trokken allengs minder studenten; boeken bleken voor de studenten niet “sexy” genoeg te zijn ten opzichte van de massamedia. De schriftelijke vakopleiding van de KVB werd eveneens opgeheven bij gebrek aan belangstelling, toen het verplichte diploma van uitgever en van boekverkoper in 2005 verviel, samen met het erkenningensysteem. Een waardevolle cursus als “Actuele vraagstukken van uitgeverij en boekhandel” zal men thans in Nederland vergeefs zoeken, met alle gevolgen voor de instroom van goed opgeleid talent.

LAURENS VAN KREVELEN

PIERRE DELSAERDT (RED.), *De winst van de lezer. Inleiding tot het boekenvak in Vlaanderen*. Acco, Leuven, 2011, 208 p.
